

A Bakonyhegység és Bakonyalja természeti emlékei

Írta: Földváry Miksa.

Bevezetés.

A multban különösen a külföldi közvélemény elképzelése szerinti áthatolhatatlan sűrűségű, zordon erdőrengetekben bővelkedő, vadpatakokkal átszelt, félelmetes ragadozó állatokat, romantikus hajlamú betyárok, barlangokban meghúzódó, útonálló szegénylegényeket elrejtő, őserdőkben és egyéb természeti kincsekben gazdag Bakony külső képe és érdekes élete az utolsó évszázadban alaposan megváltozott: a hatalmas erdőségekből tetemes részt kiirtottak és más gazdasági művelés alá vettek; az erre nem alkalmas terepen álló őserdők állományát is nagyobbára kihasználták s bizony a Bakonyban ma nemcsak őserdőt nem lehet találni, hanem a korosabb állományok is felette ritkák vagy legalább is nem érintetlenek.

Ezzel természetszerűleg karöltve járt az állatvilág és a növényzet több fájának megkevesbedése, sőt teljes kipusztulása is.

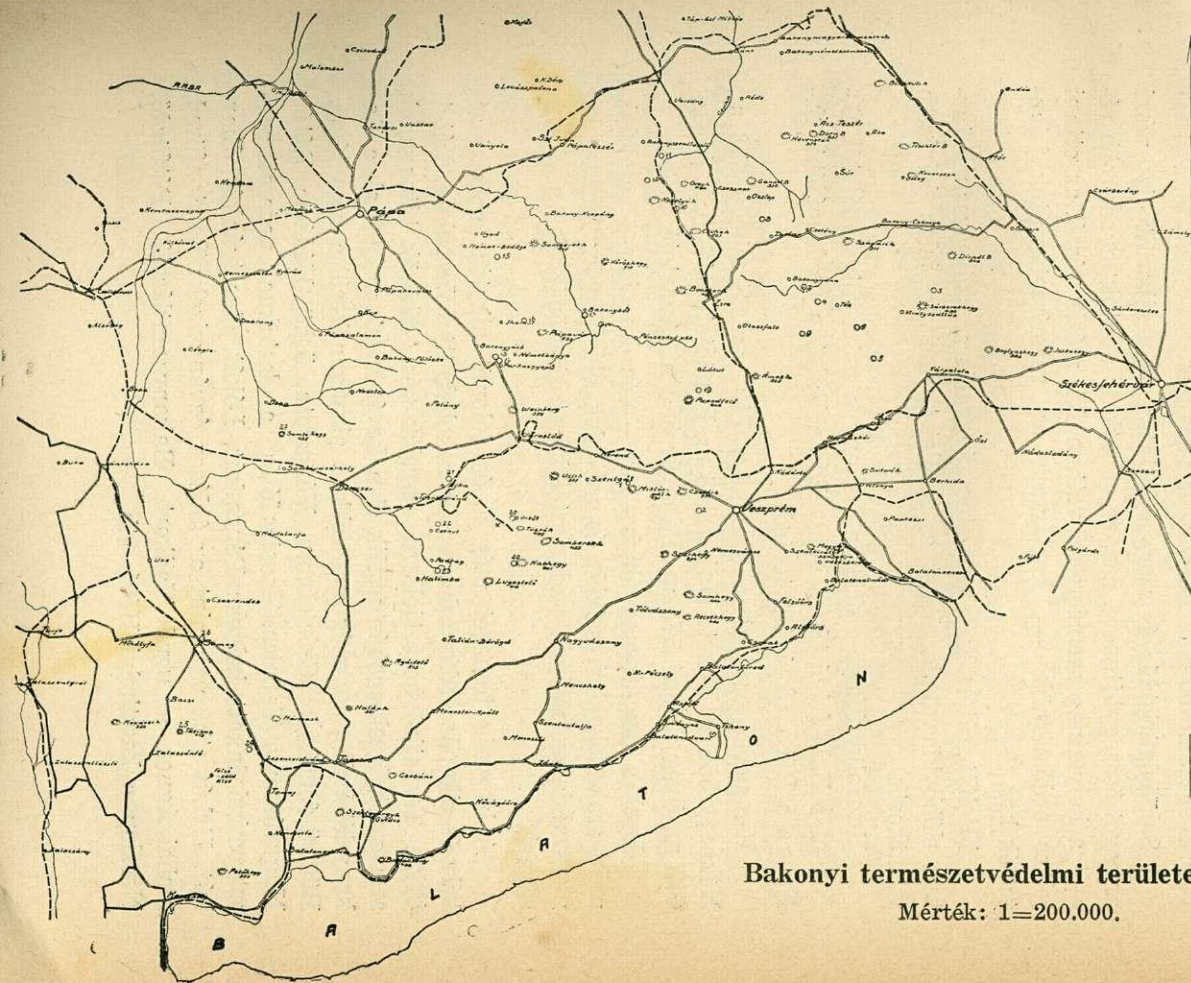
Mindezen nincs mit sopánkodni, hisz ez a népszaporodás folyamataának szükségszerű következménye és ezért nem lehet kizárólag a most élő nemzedéket korholni és felelőssé tenni, mert a természeti kincseknek gyérülése és kiveszése hosszú idő óta húzódik és így nem új keletű.

Dr. A. Kerner már az 1856. évben ezt írja a Bakonyról:

„Nur die Mitte dieses Gebirges ist noch mit weiten Wäldern bedeckt, während die gegen die Stuhlweissenburger (székesfehérvári) Ebene vorgeschobenen Höhen zum grössten Theile der Wälder ganz und gar beraubt und theilweise in Ackerland umgestaltet sind.”

Ellenben a Bakony szívében abban az időben még voltak őserdőjellegetű állományok, amelyekről dr. A. Kerner is megemlékezik:

„Nur in jenen Theilen des Gebietes, wo wegen Schwierigkeit des Transportes, sei diese in der grösseren Entfernung von den Ortschaften, oder in dem Mangel fahrbaren Wege gegeben, das Holz fast ganz werthlos wird, findet man noch gemischte

É

Magyarázat:

1. Szentgáli tiszafás rezerváció.
2. Tekereshölgy.
3. Barokvölgy.
4. Csöpögővölgy.
5. A Sötéthorogvölgy.
6. Öregfutóné rezerváció.
7. Gaja-szurdok.
8. A dudari bükkös.
9. Az alsóperei tölgyes.
10. A cuhavölgyi véderő.
11. Erdői fenyves-rezerváció Bakonyszentlászlón.
12. A hódoséri jegenyefenyves.
13. A bakonybéli „Szentkút” rezervátum.
14. Kerteskő szurdoka.
15. Az ugodi birtokosság védelmi területe.
16. A tevelvári erdőrezerváció.
17. A vasvölgyi rezerváció.
18. A hallgatói erdő.
19. A szeglei bükkös.
20. Kabhegyi bükkösök.
21. Az ajkai volt úrbéreszek rezervációja.
22. A csékúti volt úrbéreszek bükköse.
23. A padragi volt úrbéreszek öreg erdőrézsel.
24. A szentléleki rezerváció.
25. A tátikai véderdő-rezerváció.
26. A sümegi vároldal.
27. Nagy-Somló.

Bakonyi természetvédelmi területek.

Mérték: 1=200.000.

Laubwälder, welche als wahre Urwälder angesehen werden dürfen."

Mivel időközben az akkori őserdők is kipusztultak, a híres bakonyi rengetegeket fenntartásáról ma már nem lehet szó. Keresni kell tehát olyan érdekességeket, ritkaságokat, nevezetességeket a növények és állatok világából és a természet egyéb kincsei közül, melyek a Bakonyra nézve jellegzetesek vagy magukban véve megérdemlik a megőrzést és védelmet.

Sok bújárokodás és szorgos kutatás után sikerült is némi anyagot összegyűjtenem, melyre vonatkozó adatok legnagyobb részét a helyszínen személyesen vettem fel, másik részét az ottani lelkes erdőmérnök — kartársak és természetbarátok jelentették be.

Mielőtt rátérnék a részletes tárgyalásra, szükségesnek tartom előbb körvonalazni azt a területet, melyre jelen leírásom vonatkozik.

Hunfalvy János szerint a Bakony a móri völgylapálytól D.-Ny.-ra a Zala-folyó tágas völgyéig s a Balaton medencéjéből É.-Ny.-ra a Rába síkságáig terjed.

Kimagasló pontjai: a Kőrishegy 713 m, Somhegy 653 m, Kékhegy 656 m, Fekete Hajag 648 m, Papodtető 646 m, Kabhegy 601 m, Öreg futóné 575 m, Pápavár 582 m, Agártető 513 m.

Ezek a hegyek nagyobbára kúp — és kupola — alakúak, mély szakadékokkal, sziklás és meredek oldalú völgyoszorókkal megszabdalva, melyek vad, festői képet kölcsönöznek a hegységnek.

A hegység tömegét mészkő és dolomit alkotja; a talaj sekély és elkopárosodásra hajlamos, sok helyütt (Várpalota, Rátót, Öskü, Tés stb.) karsztjellegű, nyelők és töbörök tátonganak szerteszét. Ezek mohón nyelik el a kevés vizet, mely csak a Bakony lábánál vagy még messzebb, a síkságon kerül a napvilágra. Bővízű források: Csór, Inota, Várpalota, Öskü, Kádárta, Rátót, Nagyvázsony, Tapolca, Tapolcafő és a kutaknak nevezett egyszerűs mind lakott helyek: Pénzeskút, Lókút, Gyertyánkút, Ihar-kút, Urkút stb., valamint az áldásos ásványvizek: Balatonfüred, mohai Ágnes, az ugodai Vadkert, Bakonyszentlászló, Pétfürdő, Noszlop, a keszthelyi Hévíz stb.

A Bakonyt Hunfalvy János a következő főcsoportokra osztja:

1. a várpalotai hegycsoport mélyen bevágott völgyekkel, karsztjellegű oldalakkal;

2. a zirci hegycsoport a híres festői Cuha-völgygel és több sziklás szurdokkal;

3. a bakonybéli a legmagasabb hegykúpokkal, erdőborította hajlatokkal, a szép Gerence völgyével és a meredek sziklafalak közé zárt Kerteskői és Szömörke-völgygel;

4. a veszprém—vázsonyi magyobbára fennsíkjellegű hegycsoport;

5. a polányi inkább dombvidékjellegű csoport;

6. a füredi csoport a Balaton mellékén;

7. a keszthely—tapolcai dolomit — illetve bazalt csoport.

Ezekhez lehet sorolni a Nagy- és Kis-Somlót, a díszétől megfosztott Sághegyet és a Szentmártoni dombcsoportot.

Ilyenformán hossza É.-K.—D.-Ny. irányban mintegy 110 km, szélessége pedig É.-Ny.—D.-K. irányban átlagosan mintegy 40 km.

Némelyek csak két főcsoportra osztják a Bakonyt: északi és déli hegycsoportra s a kettő közötti határt a székesfehérvár—cell-dömölki vasúti vonallal állapítják meg.

A déli csoportnak a Balaton felé hajló és természeti szépségekben oly feltűnően gazdag részét természetvédelmi szempontból „A Balaton környékének természeti emlékei” című munkámban már feldolgoztam*, tehát ezzel a hegycsoporttal most részletesen nem foglalkozom, csupán az újabban birtokomba jutott adatokat közlöm.

Bár a déli csoport Balatonmelléki része természeti szépségek tekintetében tüneményesen kimagaslik a többi felett és a mai Magyarország elvitathatatlanul legfestőibb vidéke, mindazonáltal érdekes képeket nyújt a többi rész és a komoly Nagy-Bakony is és még elég sok kincsével ajándékozott meg engem, a kutató Bakonyjárót, ha nem is szolgáltatatta az adatok akkora tömegét, amekkorát a remény és az elképzelés szokta a még ismeretlent övezni.

* Erdészeti Kísérletek, 1928. évf. XXX. kötet, 4. szám, 319—352. old.

Az összegyűjtött anyagot könnyebb áttekintés végett rendszerbe foglaltam és azt az alábbi címek szerint tárgyalom:

- A) Védelmi területek, tájrészletek;
- B) nevezetes ritka növények lelőhelye;
- C) érdekes, ritka állatok tartózkodóhelye;
- D) történeti nevezetességű mondás, legendás, kegyeletes fák;
- E) nagyméretű öreg fák és facsoportok;
- F) külföldi, különleges, rendellenes növésű fák;
- G) nevezetes források;
- H) érdekes, szép sziklák;
- I) barlangok;
- K) a földfelület sajátosságos alakulása.

A) Védelmi területek, tájrészletek, rezervációk.

1. A szentgáli tiszafás rezerváció.

Ha bakonyi természetvédelmi területek kerülnek szóba, mindenki elsősorban a szentgáli tiszafásra gondol, amiből méltán kitűnik, mily nagy jelentőséget tulajdonít ma a természettudomány és a nagyközönség egyaránt ennek a világhíressé lett erdőnek.

Már Fekete—Blattny által összeállított s az erdészeti jelentőségű fáknak és cserjéknek a magyar állam területén való elterjedéséről szóló nagy munka is megemlékezik ezekről a tiszafákról, utóbb azonban egész irodalma támadt a tiszafásnak, különösen amióta Asbóth István megolvastatta a tiszafatöveket. Érdekes ismertetésekkel közölt dr. Jávorka Sándor, dr. Rédl Rezső ismételten is, dr. Gáyer Gyula stb.

Újabbi kutatások során megállapították, hogy a tulajdonképeni tiszafás részeken kívül van még több olyan erdő, amelyben csoportosan vagy szórványosan tiszafák előfordulnak, mégis a legtöbb, bár nagyobbára csúfosan megnyesve és összetörve a szentgáli Miklóspálhegyen és Balogszegen található, mely területek a szentgáli nemesi közbirtokosság tulajdonában vannak.

Tudvalevő dolog, hogy Szentgál község lakosai Mátyás királynak és a későbbi királyoknak vadászai voltak, kik sok kiváltságot, továbbá adómentességet és rengeteg erdőséget kaptak az egyes királyoktól.

Óriási határukban mintegy 40.000 kat. hold erdőt mondhat-

tak a magukénak, melyet idők folyamán pusztítottak és írtottak annyira, hogy az erdőtörvény életbelépte idejében már csak 16.000 kat. hold erdő felett rendelkeztek, melyben minden rendszer nélkül gazdálkodtak. Okiratok beszédes tanúsága szerint minden birtokostárs vághatott ott, ahol akart és használhatta az erdő minden termékét kénye-kedvére. Elképzelhető az a siralmas kép, melyet ez az agyonsanyargatott, a mértéktelen legeltetéstől és makkoltatástól meggyötört, rendszertelenül használt és felújítatlanul hagyott erdő a szemlélőnek nyújtott. Utóbb nagyobb részét maguk között egyéenként felosztották, míg az 1892. évben az erdészeti hatóság mintegy 1000 kat. holdat véderdővé jelölt ki és így az okszerű gazdálkodásnak megmentett, amellyel biztosította egyúttal a már „vénhedő”, kipusztulófélben volt tiszafákat is.

Ez a hatóságilag jóváhagyott gazdasági terv szerint kezelt véderdő három határrészt foglal magában: az ú. n. „Alsóerdők”-et, a „Felsőerdők”-et és a „Bankavári” erdőtestet.

Tiszafák ma már csupán az „Alsóerdők”-ben találhatók 300—460 m magasságban a tenger színe felett és ott is főként az erdészeti „csatolt tag”-nak nevezett részekben, melyeknek 22/a. és 23/a. a jelzése és összesen 55.0 kat. hold a kiterjedése. Mészke felett sekély, köves, agyagos homoktalajon áll ez az erdő, melyet sziklatornyok, tömbök és tuskók tesznek festőivé és a körülöttük álló tiszafákkal érdekessé és világhíressé. A terület bejárása nem mondható könnyűnek, mert az É hajlatú oldalak 30° lejtésűek és sok helyütt igen kőfolyásosak. A tiszafák csoportokban, foltokban a terület 20%-át foglalják el bükk, kőris, gyertyán, juhar, tölgy és cser társaságában, mely utóbbiak átlagos kora ma 42 év. A két részletben összeolvasott fiatalabb-öregebb tiszafák száma 32.748 darab.

Ezeken kívül az „Alsóerdők” 11/a., 12/a., 12/b., 13/a., 16/a., 17/a., 18/a., 19/a., 20/a., 20/b., 21/a., 21/b., 22/b., 23/b. és 24/a. jelzésű erdőrészletekben bükk, cser, kőris gyertyán, tölgy között elszórtan összesen még 13,124 darabot olvastak össze.

Mindezek között egyenes, szép törzs alig akad; a legtöbbje a koszorúkötés céljaira évről-évre történt legallyazása következtében elbokrosodott, földre terült, csenevész alakú.

Az utóbbi időben azonban, amióta a gazdasági terv szigorú

rendelkezései értelmében a „csatolt részek”-en a fahasználat tiltva van s illetve csak oly mértékben lehetséges, amint azt a tiszafa tenyészetvi viszonyai megkövetelik, örvendetes javulás állott be, amit még előmozdít a földművelésügyi minisztériumnak legutóbbi az az üdvös intézkedése, mely szerint ezeknek a ritka természeti emlékeknek fenntartásához fűződő érdekek védelmében bármilyen fahasználat engedélyezését magának tartja fenn tekintet nélkül arra, hogy az erdő üzemtervi kezelés alatt áll-e vagy nem.

Ez azt jelenti, hogy a fahasználati korlátozás nemcsak az előbb említett erdőrészekre terjed ki, hanem az a magán erdőkre is vonatkozik, amelyek egy része a nemesi közbirtokosság véderdeje 12 tagjával szomszédos, másik része pedig a Borostyánhegy északi oldalán terül el.

Az előbbi terület mintegy 60 kat. holdat foglal el, amelyen a tiszafa vagy csak elvétve található vagy kisebb-nagyobb csoportokat alkot és a tömeges előfordulású tiszafással szemben nemcsak azzal tűnik ki, hogy kevesebb a károsítás, hanem abban is eltér, hogy erősebbek, egészségesebbek a törzsek. Az itt előforduló törzsek száma mintegy 6500 darabra tehető.

Ettől az előfordulástól mintegy 5 kilométernyire légvonalban a 488 m magas Borostyánhegy É., É.-Ny. lejtőin bükk, magas kőris és barkóca, berkenye között fedezte fel dr. Rédl Rezső a tiszafának ez ideig általánosan nem ismert újabb települését, melynek társaságában látta a Bakony jellemző növényeit, a kilencelevelű fogasirt (*Dentaria enneaphylla*), a babérka boroszlánt (*Daphne laureola*) és a kereklevelű körtikét (*Pirola rotundifolia*).

Ennek a tiszafás magánerdőnek képe siralmas pusztulás tekintetében semmivel sem marad mögötte a bakonyi magánerdőknek és ezek között is kiváló szentgáli magánerdők mögött, sőt a Miklóspálhegy tiszafái ezekhez viszonyítva érintetlen „nebánsvirágok”-nak mondhatók. A még megmaradt élő egyedek száma mintegy 300 darab.

Az új lelőhely Parragi Bálint, Szücs Gábor és Fábíán Sándor szentgáli lakosok tulajdonában van, mely magántulajdon ugyan, mivel azonban a legutóbb kiadott kormányrendelet ezeknek a magántiszafás erdőknek használatát is szabályozza, ma már nemcsak a tiszafák fennmaradásában bízhatunk, hanem azok megerősödését és szaporodását is remélhetjük.

*Tiszafa a csopaki szőlőkben, 83 cm. mellm. kerülettel, famagasság 7 m.
Földváry Miksa felvétele.*

A szigorú erdészeti rendelkezéseknek kedvező hatásáról a helyszínen magam is meggyőződtem és azt tapasztaltam, hogy a kevésbé elcsenevészedett törzsek máris kezdenek rendbejönni és számtalan helyen egészséges újulat is mutatkozik.

Vitéz Tóth László véleménye szerint a tiszafák részint sarjeredetűek, részint magról keltek. Előbbiek a sok nyesés, galyazás, vagdosás következtében a földön elterülő, alig néhány méter magasságra emelkedő bokrok, míg a magról kelt egyedek, különösen a fiatalabbak a hathatós védelem és újabbkori kimélet hatása alatt egészségesek, jó növésűek. Ez a tiszafás az egyedek számát tekintve ugyan jelentős külföldi viszonylatban is, azonban az egyedek korát, illetve a fák méreteit illetőleg messze elmarad más országokban, bár kisebb számban található, de tisztos korú és tekintélyes nagyságú fák alkotta tiszafás terület mögött. Vitéz Tóth László a legidősebb egyedek korát 150 évesre becsüli.

Én magam néhány törzset megmértem és a következő adatokat találtam: 80, 76, 70, 66 stb cm mellmagassági kerülettel.

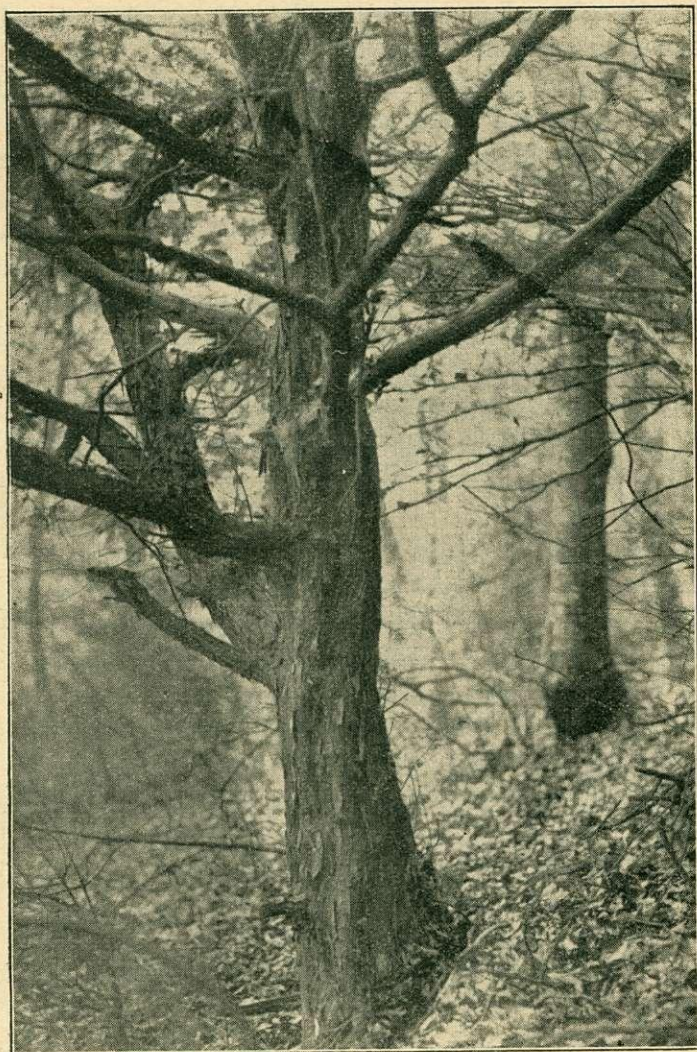
Összehasonlítva ezeket az adatokat más országokban található tiszfák méreteivel, bizony nincs miért dicsekednünk.

Így például Svájcban Kaltacker mellett Burgdorf-tól északnyugatra a Gerstler-en 730 m magasságban a tenger felett áll egy tiszafa, amely mellmagasságban mérve 4 méter kerületű és csúcsmagassága 18 méter. Ennek korát 1000 esztendőre becsülik. Angliában több temetőben 1300, sőt 1500 éves tiszafákat is lehet találni. Németország legöregebb tiszafája Mecklenburg tartományban van Mönchshagenben, amely fa 1500 éves. Egész Németországban található tiszafák számát legfeljebb tízezerre becsülik, amelyekből mintegy 2300 darab Weilheim és Wessobrunn közötti Paterzell nevű erdőben áll éppen úgy, mint a szentgáli erdőkben más fafajok társaságában és pedig: tölgyek, bükkök, kőrisek, juharok és jegenyefenyők között. Csakhogy milyen tekintélyes nagyságúak ezek a tiszafák! Nem egy törzset találunk 2.5 m kerülettel és 15 m csúcsmagassággal.

De vannak Németországban még erősebbek is: a sziléziai Lauban melletti tiszafa mellmagassági kerülete 5 m, kora 1400 év; a bajor Allgäuban van egy 3.60 m kerületű példány.

Egy másik nevezetes lelőhely Németországban az ershauseni főerdészi kerület Heiligenstadt-tól délre, melynek Lengenberg nevű részében közel 4000 darab van.

Csehországban a határmenti Krombach községben több igen öreg tiszafa van: 460, 170, 138 cm kerülettel, 8—10 m magassággal. Dr. O. Herr megállapítása szerint (Naturschutz 13. évf. 5.

Tiszafa a szentgáli nem. közbirt. véderdejében a Miklóspálhegyen, 80 cm. mellmag. kerülettel, 6 m. famagassággal.

Földvály Miksa felvétele.

szám) a Rőse-féle számítás értelmében, mely az évgyűrűre 0.59 mm átlagos vastagságot vesz alapul, az előbb említett legnagyobb fa kora 1241 év.

A Miklóspálhegyen talált egyik öregebb és általam lefény-

képezett tiszafa mellmagassági kerülete 80 cm. A fenti számítás szerint ennek a fának a kora 243 év.

Még ki kell térnünk arra a korábban vitatott kérdésre, hogy őshonos-e a tiszafa a Bakonyban.

Fekete Lajos és Blattny Tibor által írt „Az erdészeti jelentőségű fák és cserjék elterjedése a magyar állam területén” című nagy mű nem tartja őshonosnak itt a tiszafát és véleményét a következőképpen okolja meg: „Ősrégi idők óta szerzetesek laktak itt s közelfekvő a gondolat, hogy e szerzetesek telepíthették a klostorukhoz közeli árnyas erdőbe azzal a célzattal, hogy halottak napjára koszorúnak és díszítésül szolgáljon. Erre a célra használja lombját ma is a környék népe (zöld koszorúnak való egyéb növény: fenyő, örökzöld, szép moha itt nem terem) s évről-évre teljesen megfosztja friss hajtásaitól az ágas-bogas tiszafacserjéket.”

Dr. Jávorka Sándor, dr. Gáyer Gyula, dr. Dornay Béla, dr. Rédl Rezső és mások által végzett újabb kutatások alapján nincs kétségünk a tiszafa szentgáli őshonosságában, mert a Miklós-pálhegyen kívül másutt is rábukkantak, jöllehet eléggé megtépázott, siralmas állapotban.

Mivel a tiszafa tömegesebb előfordulási helye É. felé meredeken esik a Séd-patakra, talaja tehát kevés napfényt kap, levegője eléggé párás és az állományt alkotó fafaj, melynek védelme alatt áll a tiszafa, 80%-ban bükk és gyertyán, vagyis árnyéket kedvelő és nyujtó fafaj, ennél fogva minden feltétel megvan a tiszafa kedvező tenyészetére, kivéve a magassági fekvést. Úgy látszik azonban, hogy ez nem akadály, hisz a Bakonyban ilyen alacsony termőhelyen más havasalji jellegű növény is előfordul, mint például az Esztergályi völgyben fölfedezett *Primula auricula*, továbbá a havasi s illetve havasalji *Allium victorialis* a Barokvölgyben, amely növényekről később lesz szó.

Dr. Gáyer Gyula egyik művében ezt írja: „Az a fa, mely valahol nem őshonos, vagy a betegségek iránt való fogékonyságával vagy rossz csiraképességével szokta idegen mivoltát elárulni.”

Ha ezen az alapon vizsgáljuk a szentgáli tiszafást, minden tartózkodás és fontolgtatás nélkül azt kell állítanunk, hogy a szentgáli tiszafa igenis őshonos, mert amely fa annyi vihar után, oly sok nyesés, galyazás, pusztítás, rombolás, vagdosás ellenére

fenn tudta magát tartani, sőt a multban természetes úton felújult és ma is felújul, mert magról kelt egyedeket sűrűn lehet találni, — az a fafaj feltétlenül őshonos.

Végül az őshonosság mellett szólhat a „Tiszaaljai völgy” elnevezés is, mely völgy Szentgáltól K felé húzódik a Miklóspálhegy irányában.

Talán azért, mert oly igen kevés van belőle és volt a multban is, vagy talán mert nemcsak galyait használták koszorúkötésre és díszítésül, hanem szép fája is keresett cikk volt, a tiszafa mindenkor az emberi érdeklődés tárgya volt. Vesztére. A károsítók közé az emberen kívül az állatok is szegődtek. Prof. Migula a Dermbach kerületben fekvő Ibengarten tiszafáiról azt állapította meg, hogy csak igen kevés magból lesz csemete. Ennek okát abban látja, hogy bogyótermésének piros húsa édes lévén, azt a rigók, seregélyek szívesen eszik, a húsos köpenyt megemésztik, ellenben a barna magot sértetlenül ismét a napvilágra hozzák, melyet azután az egerek fogyasztanak el télen. Így tehát szerinte nincsen mag, amely csirázzék. Viszont azonban a madarak a termés elfogyasztásával a magot távolabbi vidékre elhurcolják s így megtörténhetik, hogy egyes példányok ott is felnőnek, ahol eddig nem fordult elő a tiszafa.

Migula ugyanott azt is tapasztalta, hogy a csemetéket és fiatal fácskákat az őzek és nyulak lerágnak, ami feltűnő jelenség, hisz eddigelé a köztudatban az a tapasztalat élt, hogy magja is, levele is mérges, mely utóbbtól a házi emlős állatok és szárnyasok megbetegednek, sőt el is hullanak.

A tiszafa árnyékot tűrő és kívánó természetét, felújítását és fenntartását illetőleg a német erdészeti szakemberek és botanikusok véleménye többé-kevésbé egybehangzó.

Burckhardt H. erdőigazgató még 1865-ben azt írja, hogy a tiszafának sem a tarvágásos gazdálkodás, sem a szálaló gazdaságban tartott sűrű koronájú bükkös nem kedvez, hanem a némi világosságot nyújtó elegyes és a természetes felújításos gazdálkodásra berendezett erdőben érzi magát jól.

Fr. Jaenicke szerint a tiszafa a hosszantartó beárnyékolást nem szívesen tűri. Attems gróf egyrészt elismeri, hogy a tiszafa valamennyi erdei fa között a leginkább bírja az árnyékot, de a túl-

ságos és állandó beárnyékolást mégis megsínyli. Végül B. Schaefer határozottan kijelenti, hogy a túlságos beárnyékolás árt a tiszafának, ellenben a hézagosabb, elegyes, aljanövényzettel benőtt erdő felel meg igényeinek leginkább.

Mivel a szentgáli környezet és a termőhely kedvezni látszik a tiszafának és minthogy a hatósági védelem, felügyelet és ellenőrzés az utóbbi időben igen hathatós és szigorú, joggal remélhető, hogy ez a ritka fa a Bakonyban nemcsak fennmarad, hanem virulni és gyarapodni is fog.

2. A Tekeresvölgy.

Ez az aszóvölgy dr. Dornay Béla szerint a Séd völgyéből visszahátráló erózió folytán egyike a legszebb megfordult völgyeknek, mely asszimétrikus szerkezetű, vagyis jobbspártján sziklafalak tornyosulnak, balpártján pedig lankás völgyoldalak húzódnak.

Méltó a nevéhez, mert nemcsak únos-untalan kigyózik és zeg-zugosan kanyarog, hanem lépten-nyomon más és más arculatot mutat; hol fantasztikus sziklák merednek az égnek, a másik oldalon pedig hullámos térszínen szántóföldek tarkállanak, hol szelíd gyepes halmok váltakoznak bozóttal gyéren fedett, vadul szaggatott sziklaélekkel, másutt pedig az erdő borítja be elsímítő leplevel a sívár, köves talajt s csupán imitt-amott fehérlik ki egyegy mészkő szikla kopasz fala. Nyugati vége felé zord sziklatornyok füves völgyfeneket zárnak körül, melyen néhány százados kocsányos tölgy, a régi szép erdő utolsó maradványa áll.

Ez a rész Nemesvámos község határában dr. Óvári Ferenc felsőházi tag birtokához tartozik. Az oldalakon a sziklák aljáig roszsnövésű gyertyán- és tölgyсарjak állanak, a völgyfenéken pedig a régi szép erdőből már csak 20 hatalmas tölgyfa maradt meg.

A húsz fa egymástól 20—25 lépésnyi távolságban csoportot alkot s ha kevés is van belőle, fenntartásra éppen ezért érdemes, mert jónövésű, egészséges fák és tekintélyes méretűek. A lemért mellmagassági kerületek között a következők szerepeltek: 270, 273, 277, 285, 289, 333, 335, 338, 345, 371 cm.

Nagy kár, hogy a múltban több öreg egyedet kivágtak.

Tekercsvölgy részlete, sziklával.

Földváry Miksa felvétele.

Az egyik törzs vágáslapján 170 évgyűrűt olvastunk meg; ennek átmérője a бүtүн 94 cm volt.

Innen Ny s illetve D felé mindinkább ellaposodik a völgy; K felé bizarr, festői dolomitsziklával, várromszerű, csipkés sziklafalakkal és tornyokkal ékes gypes legelők következnek.

Amily változatos képekben gazdag a völgy, úgy sokféle a tulajdonjog és több község határába is esik.

Az egész völgynek természetvédelmi területté való kijelöléséről szó sem lehet s annak ma már nem is volna sok értelme, hisz az ember kezének munkája mély nyomokat hagyott benne; egyes részleteket azonban érdemes kijelölni és fenntartani.

3. Barokvölgy.

A Bakony keleti részén már Fejér megyében Ny—K irányban nyúlik el a Barokvölgy, melynek kezdete közvetlenül Királyszállás mellett van s mintegy 8 km hosszúságban kigyózva halad Bakonykúti felé.

Ezt a vadregényes völgyet sokan Burokvölgy névvel illetik,

de dr. Dornyay Béla kimutatja, hogy ez az elnevezés helytelen és a „Barok”-nak a környékbeli német lakosság által Wuruk-nak ejtett szavából keletkezett, amelyet a katonai térképészek ebben az alakban vettek át, holott a Barok szó ősi eredetű és már a XIV. században ezzel a névvel említik az itt létezett s a fejevári keresztetek birtokában volt községet.

A keskeny Barokvölgy Isztimér község határában fekszik, egészben erdővel van borítva és festői sziklacsoportokban, sziklafalakban és tornyokban bővelkedik.

Mindjárt az elején Királyszállástól mintegy 1 km-nyire van a Mátyás király asztala nevű lapos dolomitszikla; néhány száz lépésnyire tovább meredek sziklafalak nyirkos odujában Rózsa Sándor barlangja. Jobbról-balról meredek sziklák súlyos terhe fekszik a lelkünkre, mely nyomasztó érzést még fokozza a sötét völgy ijesztő némasága. Ez a templomi csend, melyet most sem a tarka madár vidám éneke, sem a szikláról-sziklára bukó csermely csacsogása nem szüntet meg, a völgy fenekén haladó kutató vándor idegeire eleinte megnyugtatólag hat, utóbb azonban terhessé válik s a köves mederbe ide kívánja a beszédes, csobogó vizet és a nyirkos, párás levegő helyett ragyogó napfény után sovárog.

A völgynek éppen ez a jellege biztosítja a benne élő növény és állafajoknak létét és fennmaradását s ez teszi a völgyet nevezetessé.

Mivel a meder fenéke helyenkint csak 5 lépés széles és legnagyobb szélessége a 20 lépést nem haladja meg, viszont két oldalt 70—80 m magas sziklafalak merednek az ég felé, nagyon is érthető, hogy a napsugár csak nehezen tud a völgy fenekére furakodni. Helyenkint sziklapadok lépcsőzetesen emelkednek felfelé, melyek felséges vízesést tudnának előidézni, ha nem a víz-telen Bakonyban volnának.

Ennek az erősen beárnyékolt völgynek meredek, sziklás lejtőin fedezte fel dr. Jávorka Sándor dr. Rédl Rezső társaságában a Bakony egyik botanikai ritkaságát, az *Allium victorialis*-t, melyről későbben még szó lesz s amely itt bőven található más érdekes növényekkel együtt.

Az állatvilágból nyuszt, nyest, vadmacska, róka, borz, továbbá szarvas, őz, vaddisznó tanyázik itt; a madarak közül a sólyom, erdei fülesbagoly, héja, vércse, ölyv, kuvik és sok apró

énekesmadár fészkel a Barokvölgyben, melynek nagy része a honvédkincstár tulajdonában van és véderdőnek van kijelölve.

Az a körülmény, hogy ez a terület véderdő s mint ilyen különleges kezelésben részesül és szigorú hatósági felügyelet alatt áll, — minden természetbarátot, botanikust és zoologust teljes mértékben kielégíthet. A véderdő fogalma több tekintetben fedi a természetvédelem fogalmát, más szóval mindazok a területek, melyek véderdőként kezeltetnek és használatnak, már magukban is biztosítják az azokban található természeti kincsek fennmaradását, különösen abban az esetben, ha az azokról készült gazdasági tervekben a természeti kincsek megóvására a figyelem külön is fel van hívva.

A barokvölgyi védett terület abból a szempontból is számottevő, mert tekintélyes nagyságú, hisz a m. kir. honvédkincstár tulajdonában levő rész maga 445.6 kat. holdat tesz ki; melyet hatóságilag jóváhagyott gazdasági terv szerint kezelnek.

Erdőrendezési szempontból több részletre különül el a termőhelyi viszonyok, fafaj és ezek kora szerint. Általában véve sekély, többé-kevésbé köves, helyenkint sziklás, más helyen azonban különösen a kisebb-nagyobb katlanokban, sötét völgyzúgokban üde, televényes talajt is találunk. A völgy oldalai nagyobbára meredek, helyenkint 25°—30° lejtők vannak, sőt meredek, függőleges sziklafalak sem ritkák. A tengerszint feletti magasság 300 és 400 méter között váltakozik. Az erdőt alkotó faállomány középkorú s abban a következő fafajok vannak képviselve: bükk, gyertyán, kőris, cser. nyír, tölgy, juhar, melyek csaknem kizárólag magról keltek.

A változatos fafajok alkotta állomány társaságában érdekes és ritka aljanövényzet él, amelyet később fogunk ismertetni.

(Folytatjuk.)